

MAKTABGA TAYYORLOV GURUHIDA DIDAKTIK O‘YINLAR ASOSIDA AQLIY FAOLIYATNI RIVOJLANTIRISH

Tuliboyeva Charos Ikromjon qizi

“Maktabgacha va boshlang`ich ta`lim” fakulteti

Maktabgacha ta`lim yo`nalishi talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha ta`lim bosqichida bolaning shaxsiy, aqliy va ijtimoiy rivojlanishida didaktik o`yinlar bolalarning tafakkuri, xotirasi, diqqat-e`tibori, nutqi va mustaqil fikrlash qobiliyatlari, didaktik o`yinlar asosida maktabga tayyorlov guruhi bolalarining aqliy qobiliyatlarini shakllantirishning samarali usul va metodlarni amaliyotga joriy etish haqida fikr-mulohazalar yuritiladi.

Kalit so‘zlar: aql, shaxsiy, aqliy va ijtimoiy rivojlanishida didaktik o`yinlar, bolalarning tafakkuri, xotirasi, diqqat-e`tibori, nutqi va mustaqil fikrlash qobiliyatlari, didaktik o`yinlar

Аннотация: В данной статье рассматривается роль дидактических игр в личностном, умственном и социальном развитии ребенка на дошкольном этапе обучения, в развитии у детей навыков мышления, памяти, внимания, речи и самостоятельного мышления, а также применение эффективных методов и техник формирования умственных способностей детей подготовительной группы к школе на основе дидактических игр.

Ключевые слова: дидактические игры в личностном, умственном и социальном развитии ребенка, мышление, память, внимание, речь и самостоятельное мышление, дидактические игры

Abstract: This article examines the role of educational games in the personal, intellectual, and social development of children in preschool education, in developing children's thinking, memory, attention, speech, and independent thinking skills, and the use of effective methods and techniques for developing the mental abilities of children in the preschool group using educational games.

Keywords: educational games in the personal, intellectual, and social development of children; thinking, memory, attention, speech, and independent thinking; educational games

KIRISH

Bugungi kunda ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, barkamol va intellektual salohiyatga ega avlodni tarbiyalash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, maktabgacha ta'lim bosqichi bolaning shaxsiy, aqliy va ijtimoiy rivojlanishida hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Shu davrda bolalarning tafakkuri, xotirasi, diqqat-e'tibori, nutqi va mustaqil fikrlash qobiliyatlari shakllanib boradi.

Maktabgacha ta'lim — bolaning shaxs sifatida shakllanishining eng muhim davri hisoblanadi. Shu bosqichda bolaning aqliy qobiliyatlari, ijtimoiy ko'nikmalari va bilim olishga bo'lgan qiziqishi asos solinadi. Bugungi kunda elektron qurilmalar, ekranli o'yinlar va passiv mashg'ulotlarning ortishi sababli bolalarda an'anaviy faol o'yinlar faoliyati kamaymoqda. Shuning uchun maktabgacha guruhlarida maktabgacha davrda didaktik o'yinlarni tizimli qo'llash maktabgacha orqali bola aqliy faoliyatini rag'batlantirish, mustaqil fikrlashni shakllantirish va maktabga tayyorgarlikni yaxshilash juda muhimdir.

Didaktik o'yinlar pedagogik jarayonda samarali vosita bo'lishi bilan, bolalarda bilimni o'zlashtirishni, ijtimoiy ko'nikmalarni va til rivojlanishini sezilarli darajada yaxshilaydi. Maktabga tayyorlov guruhidagi bolalarda aqliy qobiliyatlarni rivojlantirish masalasi alohida dolzarblik kasb etadi, chunki maktab ta'limiga muvaffaqiyatli moslashuv bevosita ushbu ko'nikmalarning qay darajada shakllanganligiga bog'liq. An'anaviy ta'lim usullari har doim ham bolalarning yosh va psixologik xususiyatlariga to'liq mos kelavermaydi. Shu bois, bolalar faol ishtirok etadigan, ularning qiziqishini oshiradigan va bilish jarayonini faollashtiradigan pedagogik vositalarga ehtiyoj ortib bormoqda.

Didaktik o'yinlar maktabgacha yoshdagi bolalar uchun eng samarali ta'lim vositalaridan biri bo'lib, ular orqali bolalarda bilim olishga bo'lgan qiziqish kuchayadi, mantiqiy fikrlash, tahlil qilish, taqqoslash va xulosa chiqarish kabi aqliy faoliyatlar

rivojlanadi. O‘yin jarayonida bola majburiyliksiz, tabiiy muhitda bilimlarni egallaydi, bu esa ta‘lim samaradorligini oshiradi.

Shuningdek, zamonaviy axborot muhitida bolalarning ko‘proq passiv faoliyatga berilib ketayotgani, mustaqil fikrlash va ijodkorlik darajasining pasayishi kuzatilmoqda. Bu holat maktabgacha ta‘limda didaktik o‘yinlar asosida aqliy qobiliyatlarni shakllantirish masalasini yanada dolzarb etadi.

Shu sababli, didaktik o‘yinlar asosida maktabga tayyorlov guruhi bolalarining aqliy qobiliyatlarini shakllantirish masalasini ilmiy-pedagogik jihatdan o‘rganish, samarali usul va metodlarni amaliyotga joriy etish bugungi kun talabi bo‘lib, mavzuning dolzarbligini belgilaydi.

Didaktik o‘yinlar bu maqsadli pedagogik vazifalarni o‘yin shaklida yechishga yo‘naltirilgan faoliyat bo‘lib, bolaning aqliy qobiliyatlarini — mantiqiy tafakkur, eslash, diqqat, nutq, tasavvur va ijodkorlikni rivojlantirishga xizmat qiladi. Maktabgacha yosh davrida o‘yin asosiy faoliyat turi bo‘lib, u orqali bola atrof-muhitni o‘rganadi, yangi bilimlar oladi va o‘zini ifoda etishni o‘rganadi. O‘yin pedagogik qo‘llanilganda u ta‘limning samarali vositasiga aylanadi — didaktik o‘yinlar orqali bolalar faol ishtirok etadi hamda o‘rganayotgan ma‘lumotni amaliyotda qo‘llashni o‘rgangan bo‘ladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

O‘zbek olimlaridan Mirzayeva Manzura Akhmatjanovna (Karshi Davlat Universiteti) maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida didaktik o‘yinlar bolalarning intellektual va ijodiy qobiliyatlarini shakllantirishda muhim vosita ekanligini ta‘kidlagan; Egamberdiyeva M.K. (Chirchiq Davlat Pedagogika Universiteti) — didaktik o‘yinlar zamonaviy pedagogik innovatsiyalar orqali bolalar bilish faoliyatini faollashtiradi, ularni maktabga tayyorlaydi degan fikrni olg‘a surgan, Valijon Kadirov, Zuhra Bozorova va Otabek Mirzayev (Andijon Davlat Universiteti) — didaktik o‘yinlar orqali nutq va til ko‘nikmalarini chuqur rivojlantirish usullarini tadqiq qilganlar.

Al-Xorazmiy ilmiy bilim, ta‘lim metodlari insonni aqliy kamolotga yetaklash kabi falsafiy qarashlari bilan bir qatorda mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishning muhim belgilari va omillarini o‘z ilmiy asarlarida yotirib berdi.

Abu Rayhon Beruniy inson kamolotida mehnat va mehnat tarbiyas haqida fikr yuritib, har bir hunar egasining mehnatiga qarab turlarga bo‘ladi. Og‘ir mehnat sifatida binokor, ko‘mir qazuvchi, hunarmand mehnatini keltiradi. Beruniy “Minerologiya” asarida qimmatbaho metallar, toshlar haqida emas, hunarmandchilikka oid qarashlari mamlakat iqtisodiyotini kengaytirish masalalarini ilgari suradi. Ibn Sino materiyaning eng sodda bo‘laklarga bo‘linmaydigan shakli to‘rt unsur: havo, olov, suv, tuproqdan iborat, ularning o‘simlik, hayvonot olamiga ta’siri bebaho boylklarni asrab-avaylash kerakligi to‘g‘risida o‘zining “Aqsom ul-ulum ul-aqliya” (aqliy bilimlar tasnifi) asarida fikr yuritadi.

MDH davlatlarida maktabgacha ta’lim va o‘yin faoliyati bo‘yicha xalqaro tadqiqotlar o‘tkazilib, o‘yin pedagogikasi bolada kognitiv (bilish) va ijtimoiy qobiliyatlarni mustahkamlashda samarali vosita ekanligi tasdiqlangan. Didaktik o‘yin shakllari orqali bolalar mantiqiy fikrlash, muammo yechish, jamoaviy ishlash kabi ko‘nikmalarni uyg‘un rivojlantiradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Aql – keng ma’nodda sezish va idrok etishdan boshlanib tafakkur va hayotni o‘z ichiga oladigan bilish jarayonlari yig‘indisidir. Aqliy tarbiya – bu aqlni rivojlantirish maqsadida yoshlarga muntazam va maqsadga muvofiq pedagogik ta’sir ko‘rsatish. U yosh avlodning insoniyat to‘plagan bilimlar, malaka va ko‘nikmalarda, qoidalarda o‘z ifodasini topgan ijtimoiy-tarixiy tajribani egallashning rejali jarayoni sifatida ro‘y beradi. Bu ta’sir kattalar tomonidan amalga oshiriladi va bolalarning aqliy rivojlanishini ta’minlovchi xilma-xil vositalar, metodlar, sharoitlar yaratishni o‘z ichiga oladi. Odamning aqli, uning aqliy rivojlanishi, bilimlar hajmi, xususiyati va mazmunida namoyon bo‘ladi. Ular aqliy faoliyatning jo‘shqinligida, mustaqil ijodiy bilishga intilishda o‘z ifodasini topadi.

Aqliy faoliyat diqqatning har doir ma’lum maqsadga qaratilgan bo‘lishini talab etadi. Kishining aqli uning asosiy faoliyatida erishgan muvaffaqiyati xususiyati bilan belgilanadi.

Aqliy tarbiyasi yetuk, o‘tkir zehni, zukko va zakovatli insonlarni xalqimiz donishmand kishilar deb ataydilar. Donishmandlik – bu donolik. Donolik insonning eng buyuk va olijanob fazilatidir. Donolik shunday bir noyob ne’matdirki, u har kimga ham

nasib etavermaydi. Shuning uchun bo‘lsa kerak, xalq donoligida «Aql toji oltindan, oltin har kimda ham bo‘lmas», - deyiladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni aqliy tarbiyalash bolani faol fikrlash faoliyatini rivojlantirishga kattalarning ma‘lum maqsad bilan ta‘sir etishidir. U bolalarga tevarak-atrofdagi olam haqida bilimlar berishni, ularni sistemalashtirishni, bolalarda bilishga qiziqish uyg‘otishni, aqliy malaka ko‘nikmalarini tarkib toptirishni, bilish qobiliyatlarini rivojlantirishni o‘z ichiga oladi.

Bolalarni 6-7 yoshdan boshlab maktabda o‘qishga o‘tishi munosabati bilan ularni, maktab ta‘limiga tayyorlash uchun aqliy rivojlanish yetarli darajada bo‘lishini ta‘minlash tarbiyachilarning javobgarligini yanada oshiradi.

Aqliy kamolot – bu yoshning o‘sib tajribaning boyib borishi munosabati bilan tarbiyaviy ishlar ta‘sirida bolaning aqliy faoliyatida ro‘y beradigan miqdor va sifat o‘zgarishlarining majmuasidir. Maktabgacha yoshdagi bolalarda bilim tez sur‘atlar bilan boyib boradi, nutq shakllanadi, bilish jarayonlari takomillashadi. Xullas, bola eng oddiy aqliy faoliyat usullarini egallab boradi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning aqliy rivojlanishini ta‘minlash ularni kelajakdagi butun faoliyati uchun katta ahamiyatga ega. Bola ijtimoiy muhit ta‘sirida aqliy tomondan rivojlanib boradi. Atrofdagi kishilar bilan muomala qilish jarayonida u tilni va bilan tarkib topgan tushunchalar sistemasini o‘zlashtiradi. Natijada maktabgacha ta‘lim yoshdagi bola tilini shunchalik egallab oladiki, unda muomala vositasi sifatida erkin foydalanadigan bo‘lib qoladi.

Aqliy rivojlanish fikrning tengligida voqealarni har xil bog‘lanishlarida, munosabatlarda ko‘ra bilish, umumiyashtirish qobiliyatida namoyon bo‘ladi.

Mashg‘ulotning boshlanishidanoq bolalarning diqqatini tashkil eta bilish kerak. Bu bolalar oldiga qo‘yilgan aqliy vazifaga bog‘liq. Bolalarga qanday ishlar olib borish zarurligi ko‘rsatiladi va tushuntiriladi, ularni ayrim bolalarga alohida takrorlash shart emas, balki hamma bolalarni e‘tibor bilan eshitib o‘tirishga o‘rgatish kerak, zarurat tug‘ilsagina takrorlash mumkin.

Mustahkamlash jarayonida didaktik material bilan bajariladigan mashq aqliy vazifani o‘z ichiga olsa, bolalarda mustaqillikni tarbiyalashda katta ahamiyatga ega bo‘ladi.

Ijodiy o‘yinlarda muhim bilim egallash jarayoni yuzaga keladi, bu bolaning aqliy kuchini ishga soladi, tafakkurini, hayolini, diqqatini, xotirani faollashtirishni talab qiladi, bola masalalarni mustaqil hal qilishga o‘rganadi, o‘ylagan narsasini amalga oshirish uchun yaxshiroq va osonroq usul o‘ylab topadi, o‘z bilimlaridan foydalanish va uni so‘z bilan ifodalashga o‘rganadi.

O‘yinda aks ettirayotgan narsani bilib olishga qiziqish uyg‘onadi. Ko‘pincha o‘yin bolalarga yangi bilim berish va ularning fikrini, bilim doirasini kengaytirish uchun xizmat qiladi. Ijodiy o‘yinni tor didaktik maqsadlarga bo‘ysundirib bo‘lmaydi, bu o‘yin yordamida juda katta tarbiyaviy vazifalar hal qilinadi.

Qoidali o‘yin bolaning sensor rivojlanishini, taffakkur va nutqini, ixtiyorsiz diqqatini va xotirasini, har xil harakatlarini muntazam ravishda mashq qildirib borish imkonini beradi. Har bir qoidali o‘yin ma‘lum didaktik maqsadga ega bo‘lib, bolani umumiy rivojlantirishga qaratilgan bo‘ladi. Ta‘limning o‘yin shaklida bo‘lishi muhim ahamiyaiga ega bo‘lib bolaning umumiy rivojlantirishga qaratilgan bo‘ladi. Ta‘limning o‘yin shaklida bo‘lishi muhim ahamiyatga ega bo‘lib, bolaning yosh xususiyatlariga mos keladi. Qiziqarli o‘yin bolaning aqliy faolligini oshiradi, o‘yinda bola mashg‘ulotdagiga nisbatan murakkabroq masalani hal qilishi mumkin. Bu ta‘lim butunlay o‘yin shaklida bo‘lishi kerak degan gap emas. Ta‘lim turli usullar va metodlarni qo‘llashni talab etadi. O‘yin ta‘limning shakllaridan biri bo‘lib, boshqa bir metod bilan qo‘shib olib borilgandagina yaxshi natija beradi, bular kuzatish, suhbat, so‘zlab berish va hokozolar.

Bola o‘ynayotib o‘z bilimidan foydalanishni, uni har xil sharoitda ishlata bilishni o‘rganadi. Ijodiy o‘yinlarda bolalarning fantaziyasi, buyum yasashi, tajriba qilishiga keng yo‘l ochiladi.

O‘yinda aqliy rivojlanish bilan birga axloqiy sifatlar ham shakllanadi. O‘yin jarayonida yuz bergan kechilmalar bola ongida chuqur iz qoldiradi, shuning uchun o‘yin

bolada yaxshi hislarni, ulug'vor orzular va intilishlarni, sog'lom qiziqishlarni tarbiyalashga yordam beradi.

O'yin mustaqil faoliyat bo'lib, bu jarayonda bolalar o'z tengdoshlari bilan aloqa qilishga kirishadilar. Ularni umumiy maqsad, unga erishishdagi umumiy kechilmalar birlashtiradi. Shuning uchun o'yin do'stona munosabatlarni tarbiyalashda, jamoa hayoti malakalarini, tashkilotchilik qobiliyatlarini shakllantirishda muhimdir. Birgalikdagi o'yin bilan birlashgan kichik bolalar jamoasida murakkab munosabatlar vujudga keladi. Tarbiyachining vazifasi har bir bolani faol o'yinga jalb qilish, bolalar o'rtasida do'stlikka, haqqoniylikka, o'rtoqlarini javobgarligini sezishga asoslangan munosabatlar o'rnatishdan iborat.

Pedagog bolalar o'yiniga rahbarlik qilar ekan, bola shaxsining hamma tomonlariga: ongiga, his tuyg'ulariga, irodasiga, hulqiga ta'sir etishi va bundan bolalarni aqliy, axloqiy, estetik va jismoniy tomondan tarbiyalashda foydalanishi lozim.

O'yin jarayonida bolalarning bilimlari va tasavvurlari boyib, chuqurlashib boradi. O'yinda u yoki bu rolni bajarayotib, bola o'zining butun diqqatini o'yinga qaratishi lozim. Bola o'ynayotganda qishilar mehnati, ularning aniq harakatlari, munosabatlari to'g'risidagi tasavvuri yetarli emasligini sezib qoladi, buning natijasida kattalarga savol bera boshlaydi. Tarbiyachi bolalarning bunday savollariga javob berib, ularning bilimlariga aniqlik kiritadi, boyitadi.

Bolaning aqliy tomondan rivojlanishi uchun ham o'yin katta ahamiyatga ega. O'yin natijasida bolaning bilimi kengayib boradi. Rolli o'yinlar bolaning kuzatuvchanligini, qiziquvchanligini, bilish doirasini rivojlantiradi, boyitadi.

O'yinda bola o'z oldiga maqsad qo'yadi, bu boladan aql, idrok ishlatishni talab qiladi, topag'onlikka o'rgatadi. O'yin jarayonida juda ko'p gaplashishga, tortishishga, baxslashishga, aytib beirshga to'g'ri keladi. Bolalar o'zi yasayotgan narsalarini yaxshiroq yasash, qurish uchun juda ko'p o'ylab, fikrlashishlariga to'g'ri keladi. Bular hammasi bola tafakuri va xayolining rivojlanishida muhim ahamiyatga egadir.

Bola o'z o'yinida borliqni aks ettirib, olgan rolining mazmuni bilan bog'liq bo'lgan u yoki bu hissiyotni boshdan kechiradi. Masalan, Dilnoza ona-bola o'yinida ona rolini

o‘ynayotib, bolalarini ovqatlantiradi, kiyintiradi, ular bilan yaxshi munosabatda bo‘lib erkalaydi, ular bilan gaplashadi, kitoblar o‘qib beradi. Bu o‘yin bolada muloyimlik, g‘amxo‘rlik, e‘tiborlilik kabi yaxshi hislarni uyg‘otadi.

Rolli-syujetli o‘yinlarning o‘ziga xos xususiyati. Rolli o‘yinlarning boshqa o‘yinlarga nisbatan o‘ziga xos xususiyatga egaligi ularda syujet, rol va hayol qilingan vaziyatning mavjud bo‘lishidir.

Bolalar biror narsa yoki voqea to‘g‘risida yetarlicha tasavvurga ega bo‘lgandagina syujet, fikr, yuzaga keladi. Masalan bolalar “paroxod” o‘yini o‘ynamoqchi bo‘lishdi. Bunga o‘yinning qanday borishi to‘g‘risida syujet kerak. Syujet bolalarning bilimiga bog‘liq bo‘ladi. Bolalarda avval g‘oya raydo bo‘ladi, keyin mazmun rivojlanadi. Ba‘zan bolalar o‘yinning qanday borishini oldindan belgilab oladilar. Masalan, Afrikaga “bormoqchi” bo‘lsalar, sayyohat vaqtida qilinadigan ishlarni oldindan belgilab oladilar.

Bundan ko‘rinib turibdiki, rolli o‘yin jamoatchilik xususiyatiga ega, chunki bolalar bir-birlari bilan o‘zaro munosabatda bo‘ladilar.

Rolli o‘yinda har bir bola o‘ziga olgan rolni bajaradi masalan, ona, xaydovchi, tarbiyachi, enaga, san’atkor va hokozo.

Rolli o‘yinlarda didaktik, qoidali – harakatli o‘yinlardagi singari qat’iy o‘rnatilgan qoida bo‘lmaydi. Bunda ko‘pincha bolalar o‘z xayol qilgan narsalari bo‘yicha harakat qiladilar. Masalan, “raketa tushib oyga uchadilar”, “paroxodda suzadilar”, “kasalni davolaydilar”...

Ammo, bolalarning xayollari bilan o‘ynashlari ularni real voqealikdan uzoqlashtirib yubormaydimi degan savol tug‘iladi, yo‘q, bolalar o‘zlari buning o‘yinligini yaxshi biladilar.

Shu bilan birga bolalarning kechinmalari, hayajonlari, qilgan harakatlari hammasi rostakam, sidqidildan bo‘ladi. Masalan “doktor” rolidaga bola kasal to‘g‘risida qayg‘uradi.

O‘yin mavzui bolalar olgan taassurotning kuchli, bolalarning qiziqishlari bilan belgilanadi. O‘yinda bolalar aks ettiradigan ijtimoiy-siyosiy voqealar bolalarning bilim doirasi va hayotiy tajribasining kengayib borishiga bog‘liq bo‘ladi.

Rolli o'yinlarining mazmuni va mavzusi o'zgarishi bilan bir qatorda uning tuzilishi va o'yin shartlari o'zgaradi, bolalarning mustaqilligi va tashabbusqorligi ham o'sib boradi.

Avvalgi bolalar o'z-o'zicha alohida-alohida o'ynaydilar. Sekin-asta rolli o'yinlarning paydo bo'lishi, o'yinda kishilar o'rtasidagi munosabatni aks ettirish birgalikda bajariladigan o'yinni keltirib chiqaradi. Avvaliga katta bo'lmagan guruhchalar 2-3 kishidan iborat bo'lib o'ynashadi, katta va tayyorlov guruhlariga kelib kattaroq jamoaga birlashadilar.

O'yinda har xil rollar orqali o'zaro munosabatda bo'lish bolalarda o'rtoqlik munosabatlarini shakllantirishga yordam beradi.

O'yinning tuzilishi va mazmuni o'zgarishi bilan o'yinchoqning roli va bolalarning unga nisbatan talabi ham o'zgarib boradi va x.k.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy o'yinning rivojlanib borishi. Uch yoshdagi bolalarning o'yinlari yangi tus oladi: bola qo'g'irchoqni va o'zini kishilarning nomi bilan atay boshlaydi: masalan, bola mashina yasab uni boshqara boshlaydi. Kattalar undan sen kimsan?- deb so'rasa, "Haydovchiman" deb javob beradi. Yoki qizcha qo'g'richog'iga ovqat pishirayapti. "Sen kimsan?"- degan savolga "Men oshpazman" deb javob beradi.

Bolalar o'z o'yinlarida sekin-asta murakkab bo'lmagan syujetli o'yinlarni o'ynay boshlaydilar. Bunda asosan kundalik turmushda takrorlanib turadigan voqealar aks etadi. Bolaga ovqat berishadi, uxlashga yotqizishadi, mashinada tortishadi. Yana ovqat berishadi va uxlatishadi. Yoki qo'g'richoq kasal bo'lib qolsa, darrov uning qo'li, oyog'i bog'lanadi, yolg'ondakam dori beriladi.

Uchinchi yoshning oxiriga kelib bola rol tanlay boshlaydi. "Men oyisiman", "Men - vrachman" lekin bo'lar birdaniga enaga, tarbiyachi, doktor bo'lib qolishi mumkin.

TAHLIL VA NATIJALAR

Didaktik o'yinlar bolalarning tevarak-atrof haqidagi bilimlarini mustahkamlashga yordam beradi, o'z shaxsiy tajribalari va mashg'ulotlarda olgan bilimlarni amalda qo'llay olishga o'rganadi, ulardagi fikrlash qobiliyatlarini, ijodiy kuchlarni, sensor jarayonni rivojlantiradi, olgan bilimlarini tartibga soladi.

Didaktik o‘yinlar ta’lim jarayonini yengilroq va qiziqarliroq qiladi. Bolalar yoshlariga mos, qiziqarli faoliyat orqali o‘yinda amalga oshiraladigan aqliy tarbiya vazifasini juda oson va yaxshi o‘zlashtiradilar.

Didaktik o‘yin kattalar tomonidan bolalarni aqliy rivojlantirish maqsadida yaratiladi. Unda o‘yin elementlari qancha ko‘p bo‘lsa, bolalarga u shuncha quvonch bag‘ishlaydi.

Didaktik o‘yining muhim tomoni – uni o‘tkazishdan ko‘zda tutiladigan g‘oyadir. O‘yin g‘oyasi bolalarda o‘yinga qiziqish uyg‘otadi, ko‘pincha bu g‘oya didaktik o‘yinni boshlashga sababchi bo‘ladi. Masalan, «Xaltachada nima bor?», yoki «Kim qanday qichqiradi» va shunga o‘xshashlar.

Har bir didaktik o‘yinda o‘yin mazmuni, g‘oyasidan kelib chiqqan qoidalar bo‘ladi. Unda qoidaning mavjudligi harakat o‘ynalishini yoki o‘yining borishini belgilab beradi, bolalarning xulqini, o‘zaro bir-biriga bo‘lgan munosabatini boshqarib, kerak tomonga o‘ylantirib turadi. Qoida bolalar harakatini baholovchi o‘lchovdir.

Didaktik o‘yinda amal qilinadigan qoidalar o‘yin harakatlarining to‘g‘ri noto‘g‘riligini aniqlovchi va ularga baho beruvchi mezon hisoblanadi. Bolalarning biror bolaga nisbatan “U o‘yin qoidasini buzib o‘ynayapti” deyishlarining o‘zi ularning o‘yin qoidalariga qandaydir o‘zgartirib bo‘lmaydigan qonundek munosabatda bo‘lishlarini ko‘rsatadi.

Bolalarning o‘yin qoidalarini o‘rganib olishlari va ularga rioya qilishlari, ularda mustaqillikni, o‘yin jarayonida o‘zini-o‘zi, o‘zaro bir-birini nazorat qila bilish qobiliyatini tarbiyalashga yordam beradi.

O‘yinning natijasini ikki nuqtayi nazardan: bolalar va tarbiyachi nuqtayi nazaridan baholash lozim.

Agar o‘yin natijasini bolalar nuqtayi nazaridan baholaganda, unda bu o‘yindan bolalar qanday ma’naviy va axloqiy ozuqa olganlarini hisobga olish lozim. Didaktik vazifalarni bajarish bolalardan ma’lum darajada zo‘r berishni, ya’ni ularning aqliy faoliyatiga talabni kuchaytiradi.

Bolalar fahm-farosatlari, topog'onliklari, diqqat va xotiralarini namoyish qiladilar. Bularning hammasi bolalarning o'z kuchiga ishonchini oshiradi. Qalbini xursandchilik hissi bilan to'ldiradi, ular bunday ma'naviy qoniqish hosil qiladilar.

Didaktik o'yining natijasini muhokama qiladigan tarbiyachi quyidagilarga e'tibor berishi lozim: qo'yilgan maqsadga erishildimi, belgilangan harakat bajarildimi, shu ko'zlangan nuqtayi nazardan ma'lum natijalarga erishildimi yoki yo'qmi.

Yuqorida keltirilgan ikki vazifa ham yaxshi bajarilsa, ya'ni bir tomondan, bolalarda qiziqish uyg'ota olsa va ular faoliyatini amalga oshirishga intilsalar, ikkinchi tomondan, qo'yilgan hamma maqsad, vazifaga erishilsa, bunday o'yin yaxshi natija beradi, deb hisoblash mumkin.

O'yin qatnashchilarini rag'batlantirish, maqtash, yaxshi qatnashganlari uchun yetakchi rolni berish, ba'zan esa shu o'yinda foydalanilgan o'yinchoqni o'ynashga berish yoki mevalarni yeyishga berish mumkin, ammo bolalar bunday mukofotlarni olaman deb har qanday yo'l bilan bu ishga intilishlariga yo'l qo'ymaslik kerak.

O'yin harakatli bolalar tomonidan bajariladi. O'yin harakatlari xilma-xil ishlarda: narsalarning joyini almashtirish, yig'ishtirish, ularning rangiga, katta kichikligiga, shakliga qarab bir-biridan ajratish, tanqidiy harakatlar va hakoazolarda nomoyon bo'ladi. Katta bolalarning o'yin harakatlari esa murakkabroqdir: bu o'yin harakatlari bir guruh bolalar harakati bilan boshqa guruh bolalari harakati o'rtasida o'zaro bog'lanish bo'lishini, harakatlarning izchillik va navbati bilan amalga oshirilishini talab etadi.

O'yin natijasi didaktik o'yining muayyan natijasi bo'ladi, natija esa o'yinning finali hisoblanadi. Masalan. Topishmoqlarni topish, berilgan o'yin topshiriqlarini bajarish, fahm-farosatni nomoyon qilish kabilar o'yin natijasi bo'lib bo'lib, ularni bolalar erishilgan muvaffaqiyat deb tushunadilar.

O'yin mazmuni, g'oyasi, harakatlari va qoidalari o'zaro bir-biri bilan bog'langan bo'lib, xatto ulardan birortasi bo'lmasa ham o'yinni o'tkazib bo'lmaydi.

Didaktik o'yining o'yin faoliyati sifatidagi o'ziga xos xususiyati shundan iboratki, tarbiyachining bolalar bilan o'zaro munosabatlari o'yin tarzida bo'ladi. Tarbiyachi o'yin qatnashchisi yoki uning tashkilotchisi bo'ladi. Bolalar ko'pincha o'yin mazmuni bilan

belgilanadigan va o‘yin harakatlari talab etadigan biron-bir rolni bajaradilar. Masalan, “Magazin” o‘yinida bilish mazmuni shundan iboratki, haridor bolalar o‘zlari sotib oladigan narsalarning belgilarini aytishlari, sotuvchi bolalar esa talab qilingan narsaning nimaligini haridor aytgan belgilar bo‘yicha bilib olishlari kerak. O‘yin kuzatuvchanlikni mashq qilish, nutqni ravon qilish uchun xizmat qiladi. O‘yin harakatlari kuzatishdan, buyumni har tomonlama ko‘rib chiqish, uni tasvirlash va boshqa buyumlar bilan taqqoslashdan iborat. O‘yin qoidalari haridorning oladigan narsasini tanlab olish, sotuvchiga xushmuomala bo‘lishi, oladigan buyumni tasvirlab berishi, uni har tomonlama ko‘rib chiqish va boshqa buyumlar bilan taqqoslashi, belgisini aytish va pul to‘lashidan: sotuvchilarning vazifasi esa haridor gapirganda ularni zo‘r e‘tibor bilan tinglash, so‘zlarini bo‘lmaslik, so‘ragan buyumlarni olib, qog‘ozga o‘rab berishdan iborat bo‘ladi.

Ko‘pincha didaktik o‘yinlar bolalarning bilimiga biron-bir yangilik kiritmaydi, ammo ularni o‘z bilimlarini yangi sharoitda ishlata bilishiga o‘rgatadi yoki ular kichkintoylardan aqliy faoliyatning turli-tuman shakllarini nomoyon qilishga talab etadi. Masalan, “Ajoyib haltacha” o‘yinida bolalar o‘zlariga tanish bo‘lgan o‘yinchoqni tasvirlab berish vazifasi yuklatiladi, buning uchun esa bola o‘yinchoqni boshdan – oyoq yaxshilab ko‘zdan kechirish va uning o‘ziga xos belgilarini eslab qolishi kerak bo‘ladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Didaktik o‘yinlar maktabga tayyorlov guruhleri bolalarining maktabgacha aqliy qobiliyatlarini shakllantirishda markaziy rol o‘ynaydi. Ular bolalarni nafaqat bilim bilan ta‘minlaydi, balki tafakkur, nutq, e‘tibor, ijodkorlik va ijtimoiy ko‘nikmalarni ham mustahkamlaydi. Ta‘lim jarayonida didaktik o‘yinlarni maqsadli va metodik tashkil etish orqali pedagoglar bolalarni faol, mustaqil fikrlashga tayyorlaydi hamda ularni maktabga muvaffaqiyatli o‘tishga yo‘naltiradi.

Tavsiyalar:

1. Pedagogik metodikani boyitish: Maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida didaktik o‘yinlarning to‘g‘ri metodikasini ishlab chiqish va tatbiq etish.
2. O‘yin resurslari yaratish: Mantiqiy, nutqiy va ijtimoiy faoliyatlarni rivojlantiradigan didaktik o‘yin to‘plamlarini yaratish va doimiy yangilab borish.

3. O‘qituvchilarni o‘qitish: Pedagoglar uchun o‘yin pedagogikasi bo‘yicha maxsus kurslar, seminarlar tashkil etish.

4. Ota-onalar bilan hamkorlik: Oilada ham didaktik o‘yinlarni qo‘llashni rag‘batlantirish orqali bolalar rivojlanishini uyda mustahkamlash.

5. Innovatsiyalarni joriy etish: Interaktiv va raqamli didaktik o‘yinlar orqali maktabga tayyorlov vaqtini qiziqarli va samarali qilish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Kayumova N. “Maktabgacha pedagogika” Darslik 2013 y.
2. Каюмова Н.М.,&Якубова.З.З.(2021).Дошкольное образование как способ формирования образованной и воспитанной личности.
3. In Современная наука XXI век:научный,культурный,ИТ контекст (pp92-95).
4. Kayumova, N. M. (2013). Maktabgacha pedagogika. *O' quv Qo' llanma*.
5. Каюмова, Н. М. (2022, November). Функциональные обязанности директора дошкольной образовательной организации. In *INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE" THE TIME OF SCIENTIFIC PROGRESS"* (Vol. 1, No. 3, pp. 102-107).
6. Qodirova, F. R., Toshpulatova, S. Q., Kayumova, N. M., & A'zamova, M. N. (2018). *Preschool pedagogy. Textbook) Tashkent-2018*.
7. Kayumova, N. M., & Ro‘ziyeva, M. M. Oilada bolalarni xalq merosi vositasida ma’naviy-ahloqiy tarbiyalashda xalq pedagogikasining o‘rni. *Uchinchi renessans davrida Maktabgacha ta’lim va tarbiyaning roli” mavzusidagi talabalarning Ilmiy-amaliy anjumani materiallari*, 102-104.
8. Каюмова, Н. М., & Базарбаева, З. О. (2023, October). РЕЧЬ ДЕТЕЙ КАК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА. In *INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE" INNOVATIVE TRENDS IN SCIENCE, PRACTICE AND EDUCATION"* (Vol. 2, No. 8, pp. 68-73).
9. Kayumova, N. M. (2023). EDUCATING CHILDREN IN THE SPIRIT OF NATIONAL VALUES IN PRESCHOOL EDUCATIONAL ORGANIZATIONS AND IN THE FAMILY. *Modern Scientific Research International Scientific Journal*, 1(6), 33-38.

10. Kayumova, N. M., & Turg'unova, M. R. (2023, January). "ILK QADAM" DAVLAT O 'QUV DASTURI ASOSIDA MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA TA'LIM JARAYONLARINI TASHKIL ETISH. In *INTERNATIONAL CONFERENCES* (Vol. 1, No. 2, pp. 609-612).
11. Kayumova, N. M., & Turg'unova, M. R. (2023, January). MAKTABGACHA TA'LIMNI SIFAT JIHATDAN TAKOMILLASHTIRISHDA TARBIYACHINING PEDAGOGIK MAHORATI. In *INTERNATIONAL CONFERENCES* (Vol. 1, No. 2, pp. 605-608).
12. Kayumova, N. M., & Murodho'jaeva, Z. M. (2023, January). TARBIYACHINING FAOLIYALARNI TASHKIL ETILISH JARAYONIDAGI IJODKORLIGI. In *INTERNATIONAL CONFERENCES* (Vol. 1, No. 2, pp. 601-604).
13. Kayumova, N. M. (2019). PECULIARITIES OF TEACHING ENGLISH IN ESP CLASSES. *MODERN SCIENTIFIC RESEARCH*, 128.
14. Каюмова, Н. М., & Пирмухамедова, М. Э. (2019). Руководитель дошкольной образовательной организации и его функциональные обязанности. *Актуальные проблемы современного образования: опыт и инновации*, 42.
15. Каюмова, Н. М. (2024). АНДРАГОГИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ПЕДАГОГОВ ДОО С СЕМЬЯМИ И МЕСТНЫМ СООБЩЕСТВОМ. *World of Scientific news in Science*, 2(2), 27-36.